

SEBZELERİN SÜS BİTKİLERİ OLARAK KULLANIMI

Güliden HASPOLAT*

Dr., Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, İzmir; ORCID: 0000-0002-9016-9816

ÖZ

Süs bitkileri olarak kullanılan sebzeler hem dekoratif hem yenilebilir ürünlerdir ve bu durum iki yönlü fayda sağlamaktadır. Dekoratif lahanalar pembe, mor ve beyaz renkleriyle en güzel süs sebzelerinden biridir. Mor lahana kırmızımsı mordan koyu mora kadar değişebilen çekici yapraklara sahiptir. Karnabaharın beyaz çeşidinin yanı sıra yeşil, turuncu ve mor gibi renkli çeşitleri, dikildikleri bahçelerde güzel görüntüler oluştururlar. Domateslerin bahçelerde muhteşem bir görüntü için ekilebilecek bazı çeşitleri vardır. Renkli pazı da peyzaj anlamında etkileyici görünen türlerden biridir. Bahçelerde yerden tasarruf etmek ve güzel bir görüntü oluşturmak için bir çardak veya kafes üzerinde fasulye, bezelye ve kabak gibi tırmanıcı sebzeler yetiştirilebilir. Mor alabaşlar, gökkuşağı gibi çarpıcı görüntüler oluşturabilmektedir. Parlak renkli marullar ideal süs sebzeleridir ve farklı renkte bordürlere uygulanır. Biber, sıcak havalara sahip bölgelere en uygun etkileyici sınır bitkilerindedir. Patlıcanlar koyu mor, açık mor, beyaz ve çizgili çeşitleri ile yenilebilir süs bitkileridir. Enginarlar süs sebze bahçelerine biraz yükseklik katmak için iyi bir alternatif oluşturmaktadır. Kabaklar süs bitkisi olarak kullanılan sebzelerdendir. Süs tatlı patates çeşidi renkli yapraklara sahiptir ve bu da bu türü popüler peyzaj bitkisi yapmaktadır. Sebzelerin süs bitkisi olarak kullanımı hem dış mekân hem saksı bitkisi olarak mümkündür. Diğer yandan bazı sebzeler süs bitkileri ile birlikte kullanıldığında hastalık ve zararlılara karşı koruma sağlar.

Anahtar Kelimeler: Sebzeler, süs bitkileri, dış mekân, saksılı bitki

THE USAGE OF VEGETABLES AS ORNAMENTAL PLANTS

ABSTRACT

Vegetables used as ornamental plants are both decorative and edible, and this provides two-way benefits. Decorative cabbages are one of the most beautiful ornamental vegetables with their pink, purple, and white colors. Purple kale has attractive leaves that can range from reddish purple to dark purple. In addition to the white variety of cauliflower, colorful varieties such as green, orange, and purple create beautiful displays in the gardens where they are planted. There are some varieties of tomatoes that can be planted in gardens for a spectacular display. Colorful chard is also one of the species that looks impressive in terms of landscape. Climbing vegetables such as beans, peas, and squash can be grown on an arbor or trellis to save space and create a beautiful display in gardens. Purple kohlrabi can create striking images like rainbows. Brightly colored lettuces are ideal ornamental vegetables and are used to make borders of different colors. Peppers are impressive border plants best suited to warm-weather regions. Eggplants are edible ornamental plants with dark purple, light purple, white, and striped varieties. Artichokes make a good alternative to adding some height to ornamental vegetable gardens. Zucchini is one of the vegetables used as ornamental plants. The ornamental sweet potato variety has colorful leaves, making it a popular landscape plant. The use of vegetables as ornamental plants is possible both outdoors and as potted plants. On the other hand, some vegetables provide protection against diseases and pests when used with ornamental plants.

Keywords: Vegetables, ornamental plants, outdoor plants, pot plants

GİRİŞ

Süs bitkileri, dekoratif amaçlarla yetiştirilen, farklı iklimlerdeki bahçeler ve peyzaj alanlarına uyum sağlayan çeşitli şekil, boyut ve renklerdeki bitkilerdir. Genel olarak dış mekân süs bitkileri, iç mekân süs bitkileri, kesme çiçek ve yeşillikler olarak sınıflandırılır. Süs bitkisi türleri arasında ağaçlar, çalılar, çok yıllık ve tek yıllık bitkiler, otsu veya odunsu bitkiler ve su bitkileri yer alır [26].

Sebzeler, çok yıllık ve tek yıllık otsu bitkiler grubundaki süs bitkileri gibi bahçelerde veya saksılarda yetiştirilebilirler. Bahçe kurmayı çok isteyen ancak bunu yapacak açık alana sahip olmayan birçok kişi apartmanlarda ve yüksek binalarda saksılarda süs bitkileri ve sebzeleri yetiştirmektedirler [16].

Sebze bahçeciliği; temiz hava, güneş ışığı, egzersiz, keyif, zihinsel terapi, besleyici taze sebzeler ve ekonomik tasarrufun yanı sıra birçok başka fayda sunar. Süs sebze bahçesi ev yakınında, günde en az

*Sorumlu yazar / Corresponding author: guliden.haspolat@tarimorman.gov.tr

altı saat doğrudan güneş ışığı alan, su kaynağına yakın bir yere ve iyi drene edilmiş bir alana yerleştirilmelidir. Uygun bakım koşulları sağlanarak sebze türleri de süs bitkileri arasında peyzaja dahil edilebilir. Mümkünse, toprak kaynaklı hastalıkları ve diğer zararlıları kontrol etmeye yardımcı olmak için bahçede rotasyon uygulanmalıdır. Dikimden önce, yetiştirilmek istenen sebzelerin adı, yeri ve ekim tarihleri belirlenerek bir bahçe planı çizilmelidir. Bu plan dâhilinde fideler satın alınmalı ya da doğrudan ekim için tohumlar temin edilmelidir. Başlarken en önemli şey ekim tarihlerine çok dikkat etmektir. Bahçenin bulunduğu yer, ekim tarihlerini etkileyen en önemli faktördür [14].

Ev bahçelerinde sebze üretimine pratik bir yaklaşım için hastalık ve zararlı yönetimi stratejilerini entegre etmek, besin eksikliklerini gidermek, uygun budama teknikleri, zamanında hasat ve malçlama gibi işlemler sağlıklı yenilebilir bir peyzaja katkıda bulunan uygulamalardır. Doğru bitki, doğru yere, doğru zamanda dikilmelidir. Süs sebze bahçelerinde verimli su kullanımı, uygun gübreleme, malç uygulaması, hastalık ve zararlıları sorumlu bir şekilde yönetmek, bahçe atıklarını geri dönüştürmek ve yağmur suyu akışını azaltarak su kenarlarındaki alanları korumak amaçlanmalıdır [22].

Kışın güneş daha az olacağı için süs sebze bahçelerinde serin iklim sebzelerini bahçenin daha güneşli bir yerine taşımak gerekebilir. Ispanak, marul, lahana, karalahana, karnabahar, brokoli, havuç, kereviz, bezelye, pazı, sarımsak, kırmızı pancar, soğan, tere, bakla, maydanoz, brüksel lahanası, marul, enginar, pırasa ve turp gibi birçok serin iklim sebzeleri, büyüme mevsimi boyunca birden çok kez ekilebilir ve bu da daha uzun bir hasat dönemi sağlar [6]. Aylık ortalama sıcaklığın 15-18°C olduğu yerlerde en iyi gelişim gösterirler. En yüksek çimlenme sıcaklığı 21-26°C, en düşük çimlenme sıcaklığı ise 3-10°C arasında değişmektedir. Biber, bamyası, domates, fasulye, hıyar, kavun, karpuz, kabak, patlıcan, mısır, patates gibi sıcak iklim sebzeleri, aylık ortalama sıcaklığın 25-30°C olduğu yerlerde en iyi gelişimi gösterirler. En yüksek çimlenme sıcaklığı 35-36°C, en düşük çimlenme sıcaklığı ise 9-10°C arasında değişmektedir [9].

Sebzelerin çoğu günde en az sekiz saat güneş ışığı aldığından bahçeler veya balkonlar bol güneş ışığı almalıdır. Bahçeler, balkon veya teras alanları fazla güneş almıyorsa, o alanda yetiştiricilik koşullarının uygun olduğu sebzeler dikilmelidir. Havuç ve turp gibi bir kök sebzelerin yanı sıra marul, pazı ve lahana gibi yapraklı yeşillikler gelişmek için sadece dört ila altı saat güneş ışığına ihtiyaç duyar. Tam güneş koşullarında gelişen diğer sebzeler için ise en az sekiz saat güneş alan bir alan kullanılmalıdır [16].

Yakın zamanda yapılan bir toprak analizi, yetiştirmek istenen bitki türleri için toprağı en uygun hale getirmek için hangi değişikliklerin gerekli olduğunu ortaya çıkaracaktır. Toprak, iyi ayrılmış kompost veya ahır gübresi gibi bazı organik maddelerle iyice karıştırılarak iyileştirilmelidir [39].

Sebzeleri saksılarda yetiştirerek balkon veya veranda, hatta iç mekânda güneşli bir pencerenin yakınında küçük bir sebze bahçesi oluşturulabilir. Diğer yandan açık alanlarda da sebzeleri saksılarda yetiştirmek, hava çok soğduğunda bitkileri iç mekânda tutma özgürlüğü sunar. Bahçelerde dışarıda yetiştirilebilecek her sebze, balkonlarda saksılarda da yetiştirilebilir. Uygun yetiştirme koşullarının sağlanması, bitkileri rahatça barındıracak ve olgunlaştıkça köklerinin gelişmesi için bolca alan sağlayacak büyüklükteki saksı seçimi önemlidir [16].

Romanya'da 2015-2017 yıllarında sebze bahçelerinde ürün verimliliği, bitki gelişimi, ekonomik durum ve süs bitkileri özellikleri üzerine bir anket çalışması yapılmıştır. Peyzaj ilke ve kurallarına uygun ürünler kullanarak sebze bahçesi tasarımının toplum ve çevre üzerindeki etkisini artıran birçok işlev sunduğu belirtilmiştir. Ekonomik açıdan bakıldığında, sebzelerle tasarlanmış bahçelerin aile bütçesine olumlu etkisine değinilmiştir. Diğer yandan bahçe sahiplerinin sağlıklarına fayda sağlaması ve ayrıca genç neslin eğitimi üzerinde büyük etkileri olduğu gözlemlenmiştir [17].

Birlikte ekim sisteminin kullanıldığı bahçelerden uzun süre taze sebze hasat edilebileceği belirtilmiştir.

Bu derlemede, sebzelerin hem dış mekân hem saksı bitkisi olarak kullanımına değinilerek; bahçelerde, balkon veya teras bahçesi kurulumunda hangi sebzelerin yetiştirilebileceğine yönelik kaynak oluşturmak amaçlanmıştır. Bu amaçla her sebzelerin temel özellikleri göz önüne alınarak bahçelerde veya saksılarda yetiştirilebilecek sebzelerle değinilmiştir. Ayrıca süs bitkilerinin sebzelerle birlikte kullanımı ile bazı hastalık ve zararlılara karşı alınabilecek koruyucu önlemlere dikkat çekilmiştir.

SÜS BİTKİSİ OLARAK KULLANILABİLECEK SEBZELER

Bahçelerde ve saksılarda süs bitkisi olarak kullanılacak lahana, marul, karnabahar, pazı, alabaş, enginar, bezelye, havuç, tatlı patates, fasulye, kabak, domates, biber, patlıcan gibi türlere ait çok sayıda çeşit mevcuttur. Fasulye, bezelye, salatalık ve kabak gibi tırmanıcı sebze türleri dikey bahçeler için idealdir.

Alabaş

Alabaş (*Brassica oleraceae* L. *convar.* *acephala* (DC) Alef. var. *Gongylodes* L.), Brüksel lahanası ve brokoli ile aynı aileden gelen serin iklim bitkisidir. Yaprakları da lezzetli olmasına rağmen, yenen kısmı aromalı yumru kısımdır. Sebze süs bahçelerinde kullanılmak üzere aralarından seçim yapabilecek birçok çeşidi mevcuttur. Her birinin farklı bir boyutu, rengi, keskinliği, büyüme hızı ve hastalık veya hastalık direnci vardır. Yeşil, mor, beyaz ve hatta mavi etli farklı alabaşlar çok sayıdadır ve mükemmel bir çeşitlilik söz konusudur. Alabaş çeşitleri olgunlaşma ve renklerine göre farklılık göstermektedir. Çoğu yuvarlak şiş bir gövde geliştirir, ancak bazı alabaş çeşitleri daha düz bir gövdeye sahiptir. Ayrıca yavaş büyüyen alabaş bitki çeşitleri de mevcuttur. Lahana solucanı gibi bazı böceklere dayanıklı çeşitleri vardır. Mor alabaşlar, tek başına veya pazı gibi diğer parlak renkli sebzelerle birlikte bahçede gökkuşağı gibi çarpıcı görüntüler oluşturur [20].

Bezelye

Hemen hemen tüm bezelye (*Pisum sativum* L.) çeşitleri, sebze bahçeciliği için uygundur. Ancak özellikle sebze bahçelerinde alan kısıtlıysa, bodur ve çalı çeşitler tercih edilmelidir. Bezelye, çeşidine bağlı olarak nemli toprak ve serin havadan hoşlanır. Saksıda yetiştirildiğinde 15-30 cm derinliğindeki saksılar tercih edilmelidir. Saksıda yetiştirmek için en iyi bezelye çeşitleri, 'Tom Thumb', 'Snowbird' ve 'Little Snap Pea Crunch'tır [16].

Biber

Biber (*Capsicum annuum* L.) rengârenk görümlü çeşitleri ile bahçelere, balkonlara, teraslara, pencere önleri ve yemek masalarına canlılık katan sebzeler arasındadır [13]. Biber, sıcak iklim koşullarına sahip bölgelere en uygun etkileyici sınırlı bitkilerindendir. Mevcut olan süs biberlerinde farklı renkler, şekiller ve boyutlar çok fazladır. Bahçelerde yeşil, mor, beyaz, sarı, kırmızı, turuncu, kahverengi ve hatta beyaz renkli biber çeşitleri kullanılabilir [21]. Bir bitkide aynı anda birden fazla renk bulunabilir, çünkü biberler olgunlaştıkça renk değiştirirler [12]. Ülkemizde süs biberi olarak geliştirilen ilk çeşit 'Özalkan' isimli süs biberidir. Bu çeşidimizde sarı, turuncu ve kırmızı renkli meyveleri aynı anda görmek mümkündür [29]. Biberler bahçelere hem çiçekleri hem de rengârenk uzun ömürlü meyveleri ile hoş bir görüntü katarlar. Küçük siyah inci gibi meyvelerinin yanında, Noel ışıklarını andıran daha büyük koni şeklindeki meyvelere kadar süs biberlerinin gösterişli küçük meyveleri mevcuttur. [30]. Süs biberleri mayıstan sonbahara kadar renkli kalabilir. Bu tip

biberler iyi drene edilmiş toprakta tam güneşte veya kısmi gölgede yetiştirilmelidir [17]. Ayrıca 'Black Pearl', 'Calico', 'Purple Flash' ve 'Sangria' çeşitleri neredeyse sadece süs değerleri için yetiştirilir. Süs biberleri kompakt yapıdadır, sadece 25-50 cm yüksekliğe ulaşır ve Mayıs'tan sonbahara kadar renkli meyveleri vardır. Biberler, pH'ı 6.5 civarında olan toprağı tercih eder. Düzenli olarak sulamak, bitkilerin meyve vermesini sağlayacaktır [5, 25]. Ayrıca biber, saksı yetiştiriciliği en kolay sebze türlerinden biridir. Saksılarda ideal olarak yetiştirmesi için tercihen en az 30 cm derinliğinde büyük, derin bir saksı gerekmektedir. Biberler tam güneş alan bir yerde tutularak bitki çiçeklendiğinde meyve vermeyi bitirene kadar düzenli olarak gübre uygulaması yararlı olmaktadır. Saksı yetiştiriciliği için en uygun biber çeşitleri 'Jalapeno', 'Yellow Spice Jalapeno', 'Early Jalapeno', 'Shishito', 'Poblano', 'Bolivya Rainbow', 'Numex Twilight', 'Fushimi' ve 'Devil's Tongue' çeşitleridir [16].

Domates

Domateslerin (*Solanum lycopersicum* L.) bahçelerde muhteşem bir görüntü için ekilen bazı çeşitleri vardır. Kırmızı meyveleriyle domatesler, renk dağılımlarını bütünleştirmek için seçilir. Ayrıca beyaz, sarı, mor, yeşil, siyah, kırmızı ve çizgili olmak üzere baş döndürücü bir renk yelpazesine ve meyve şekillerine sahiptir [21]. Diğer yandan domates, saksılarda yetiştirilmesi en kolay sebze türlerinden biridir. Günde en az 5-6 saat güneş alan bir yerde balkon veya bahçelerde rahatlıkla domates yetiştirilebilir. Sınırlı alanlarda, daha büyük meyveli domates çeşitleri yerine küçük meyveli çeşitler yetiştirilmelidir. Saksı yetiştiriciliğine çok uygun domates çeşitleri arasında 'Micro Tom', 'Patio Princess', 'BushSteak', 'Sweetheart of the Patio', 'Tumbler' ve 'Glacier' bulunur [16].

Enginar

Enginar (*Cynara cardunculus* L.; *Cynara scolymus* L.), süs sebze bahçelerinde hasat edilmeden bırakıldığında göz alıcı çiçekleri ile ortaya çıkar. Bu sıra dışı bitkiler, sebze süs bahçelerine çarpıcı bir mimari özellik katarlar [38]. Enginarlar, süs sebze bahçelerine biraz yükseklik katmak için çok uygun bitkilere sahip olan bir türdür. Çok yıllık bir bordürde herhangi bir rengi ortaya çıkarmak için, çarpıcı bir örnek bitki olarak kullanılabilir. Dünyada peyzaj amaçlı olarak 'Green Globe', 'Baby Anzo', 'Imperial Star', 'Fiesole', 'Violetto', 'Gros vert de Laon', 'Siena', 'Omaha' ve 'Emerald' çeşitlerinin yetiştirilmesi tavsiye edilir. Ülkemizde 'Sakız' ve 'Bayrampaşa' çeşitleri yaygın olarak kullanılmaktadır [37]. Enginar, tam güneş alan iyi

toprağa 1-1.5 m aralıklarla dikilir ancak bahçe planlarken, gelişen bitkilerin gölgeleme durumu mutlaka düşünülmelidir. Yetiştiriciliğinde düzenli olarak sulanması ve yabancı ot kontrolü için malçlama önerilir. Enginarlar tüketilecekse açılmadan önce hasat edilmesi gerekir. Çiçeklenmeye bırakılırsa, muhteşem güzellikte kurutulabilen ve aranjmanlarda kullanılabilen büyük mor göbek oluşturacaktır. Ilıman iklimlerde tüm başlar hasat edilirse, enginarlardan sonbaharda ikinci bir ürün alınabilir. Enginarlar yaklaşık üç veya dört yıl boyunca iyi ürün verir. Bundan sonra, ana bitkiden kardeş sürgünler oluşturmaya başlayacağı için sökmek veya bölerek çoğaltmak gerekir. Sonbaharda, enginarlar üstten kesilip üzerleri yaprak veya samanla kaplanarak malçlanmalıdır. Ilıman geçen kışlardan sonra, ilkbaharda eski ana bitkiden yeni bitkiler filizlenir. Nisanda malçlar açılabilir ancak enginar malçlanmış olsun ya da olmasın soğuk kışlar bitki için öldürücü olabilir [33]. Gerçek enginar bitkileri büyüktür ve bazıları 2 m kadar boylanabilir. Bitki üzerinde bırakılırsa, tomurcuklar gerçekten eşsiz mor çiçekler haline gelir. Gümüş-yeşil yaprakları ve çiçek tomurcukları ile yaklaşık 1-2 m boyunda ve 1.5 m genişliğinde büyürler [19].

Fasulye

Bahçelerde yerden tasarruf etmek ve güzel bir görüntü oluşturmak için bir çardak veya kafes üzerinde fasulye (*Phaseolus coccineus* L. Ateş fasulyesi, *Phaseolus vulgaris* L. Taze fasulye) yetiştirilebilir. Süs bahçelerinde kullanılacak çok sayıda renkli fasulye çeşidi vardır. Mor, kırmızı veya sarı renkli fasulyeler ekildiğinde bahçeyi veya saksıyı canlandıracaktır [21]. Renkli fasulye çiçekleri de sebze bahçelerine meyveleri kadar renk katar. Örneğin ‘Scarlet runner’ çeşidinde kırmızı fasulye çiçeklerinin rengi canlı pembedir [31]. Kutup fasulyesi ve çalı fasulyesi, saksıda yetiştirmeye çok uygundur. Bol güneş ışığı alan bir yerde saksılara kafes benzeri yapılar eklenebilir. Saksılarda yetiştirilecek çalı fasulyesi çeşitleri arasında ‘Bush Blue Lake’ veya ‘Contender’ bulunur. Saksı yetiştiriciliğine çok uygun olan sırtık fasulye çeşidi ‘Cherokee Trail of Tears’ iken saksıda iyi yetişen yeşil fasulye çeşidine ‘Mascotte’ örnek verilebilir [16]. Ayrıca, sırtık fasulyeleri kafeslerde yetiştirmek, bahçeye yükseklik katmanın kolay bir yoludur. Daha fazla süs değeri isteniyorsa ‘Long Red Noodle’ veya ‘Dragon Tongue’ gibi renkli bir çeşitler tercih edilebilir [23].

Fesleğen-Reyhan

Fesleğen (*Ocimum basilicum* L.), verandalarda, bahçede veya pencere pervazında saksılarda

yetiştirilebilir. Zarif çiçekleri ve özgün renkli yaprakları sayesinde, dekoratif bir süs bitkisi olarak herhangi bir çiçek tarhına eklenebilir. Mor renkli yapraklıları reyhan olarak bilinir. Genellikle ılıman iklimlerde yetişen, beyaz veya pembe renkte çiçekler açan ve güzel kokulu yaprakları olan bir bitkidir. Kompakt formu fesleğenler saksılarda kullanılırken, geniş yapraklı fesleğen ve reyhanlar bahçelerde sıklıkla kullanılırlar. Akdeniz ikliminde genç bitkilerin haziran ayının başlarında dışarı dikilmesi gerekir. Tropik bir bitki olarak güneşe, ışığa ve suya olan aşırı ihtiyacı herhangi bir sınırlama olmadan giderilirse kolay bir şekilde yetişir. Kurumasına izin verilmeyen gevşek ve besin maddeleri bakımından zengin içerikli toprakta yetiştirilmelidir. Fesleğenleri budadıkça bitki gürleşir. Yapraklarını tek tek koparmak yerine yaprak filizlerini toplu halde keserek sürekli gür bitkiler elde edilebilir [2].

Havuç

Havuç (*Daucus carota* L.), sebze bahçelerinde hoş kokulu güzel yapraklarıyla yer alabilecek bir sebzedir. Yuvarlak veya çok ince kırmızı, mor veya sarı havuç çeşitleri mevcuttur. Ayrıca uygun çeşitler seçildiği sürece, havuçların saksılarda yetiştirilmesi kolaydır. Standart havuç çeşitlerinin köklerinin büyümesi için daha fazla alana ihtiyaç olduğundan, standart havuç türleri yerine kısa olan havuçlar seçilmelidir ve uzun köklerini destekleyecek kadar derin bir saksı tercih edilmelidir. Çürüme gibi sorunları önlemek için aşırı sulamadan kaçınarak yapraklar kuru tutulmalıdır. ‘Romeo’, ‘Thumbelina’, ‘Tonda di Parigi’ ve ‘Little Finger’ saksılar için en uygun havuç çeşitleridir [16]. Ayrıca, farklı havuç türleri ve çeşitleri farklı topraklarda daha iyi sonuç verir, bu nedenle toprak yapısına göre her çeşit hakkında bilgi edinilmelidir [23].

Kabak

Çok renkli, değişik şekilli, sert kabuklu meyveleri olan kabaklar (*Lagenaria siceraria* Su kabağı, *Cucurbita pepo* L. Sakız kabağı) çok farklı sayıda türü ve çeşitleriyle süs bitkileri olarak kullanılabilir. En yaygın olarak kullanılanları arasında süs kabakları yer alır. Kabaklar tam olgunluğa kadar yetiştirilir ve daha sonra dekorasyon için kullanılmak üzere kurutulur. Çoğu, kafeslerde, çardaklarda ve çitlerde yetiştirilebilir. Bu durum, yerden tasarruf sağlar ve meyvelerin çürümesini önler. Olgunlaşmamış bir aşamada toplanan yenilebilir kabakların aksine, su kabaklarının mümkünse bitki üzerinde olgunlaşmasına ve kurumasına izin verilmelidir. Hasattan sonra meyveler ılık sabunlu suda yıkanabilir, ardından durulanır ve kurutulur. Kuru, sıcak ve havadar bir odada bir veya iki ay kurutma

gerekebilir. Güneş ışığı, kuruma sırasında su kabağının rengini soldurabilir. Bu meyveler, doğal renk ve şekillerde değişmeden kullanılabilir veya yaratıcı renk ve desenlerde zımparalanıp boyanabilir. Su kabakları, sepet, vazo, meyve kâsesi, kepçe, kuş evi ve oyuncak gibi pratik amaçlar için de kullanılabilir [3]. Ülkemizde su kabakları, Muğla'nın Yatağan ve Milas ilçelerinde, Antalya'da çardak ve kamelyalarda süs bitkisi olarak kullanılmaktadır. Küçük sarı yeşil renkli süs kabakların ise özellikle evlerin dış kapı girişlerinde sarılıcı bitki olarak kullanımı Antalya, Uşak, Kütahya ve Muğla merkez ve ilçelerinde yaygındır [13, 40]. Süs sebze bahçelerinde kullanılabilecek diğer kabaklar yenilebilir kabaklar ve balkabaklarıdır. Diğer yandan, *Luffa cylindrica* (L.), *Benincasa hispida* (Thunb.) Cogn. vb. gibi farklı bir cins ve tür grubu kabaklar da mevcuttur. *Cucurbita pepo* var. *ovifera*'ya ait su kabakları; armut su kabakları, elma ve portakal su kabakları, düz süslü su kabakları bu grupta bulunur. *Lagenaria* spp. türlerinde sifon su kabakları, su kabakları, yunus kabağı, kulüp su kabakları, kuş yuvası su kabakları, şişe su kabakları yer alır. Diğer su kabağı türleri *Cucurbita maxima*: Meyveleri 5 -10 kiloluk yenilebilir krem renklidir. Kabuk nispeten yumuşak ve oldukça pürüzsüzdür. *Luffa* su kabakları (*Luffa* spp.): Olgunlaştığında, hamur, şapka gibi süs eşyalarına dönüştürülebilirler [35]. Kabak tohumları, Eylül Mart aylarında ekebilir. Kafes ile desteklenecekse kafes tabanında 30-60 cm aralıklarla ekilmelidir. Açık bir bahçeye ekilirse, sıra araları 120 cm olmalıdır [3]. Hem kabak hem de yaz kabağı, uygun koşullarda yetiştirildiğinde iki veya üç bitki, dört kişilik bir aile için yeterli verim sağlayabilir. Yazlık kabaklar, salatalık ve tatlı patates, balkabağı, kış kabağı ve kavun gibi bitkiler ile birlikte dikilmemelidir [23].

Karnabahar

Karnabaharın (*Brassica oleraceae* L. convar. *botrytis* (L) Alef. var. *botrytis*), normal beyaz çeşidinin yanı sıra yeşil, turuncu ve mor gibi renkli çeşitleri de süs bitkileri olarak kullanılırlar. Bu rengârenk karnabahar çeşitleri, dikildikleri bahçelerde güzel görüntüler oluştururlar [18, 28].

Lahana

Lahana (*Brassica oleraceae* L.) sebze süs bahçelerinde çok kullanılan sebzeler arasında yer alır. Dekoratif lahanalar pembe, mor ve beyaz renkleriyle en güzel süs sebzelerinden biridir. Mor lahana, kırmızımsı mordan koyu mora kadar değişebilen çekici, yapraklara sahiptir. Güzel yapraklarıyla ideal bir süs bitkisidir ve sıralar halinde dikildiğinde harika görüntüler oluşturur [16, 25]. Ilıman iklimte sahip

yerlerde kış boyunca kullanılabilir. Çiçeklenme başladığında, bitkiler değiştirilmelidir. Dekoratif lahanaların uzun saplı çeşitlerinin kesme çiçek olarak kullanımı da oldukça yaygındır [28].

Marul

Marul (*Lactuca sativa* L.), yeşil, bordo, bordo-yeşil renkleri, düz ve kıvrıkcık yaprakları ile süs bitkisi potansiyeli olan sebzelerdendir [13]. Parlak renkli marullar, farklı renkte bordürlere uygulanır. Bu çok yönlü bitki, süs bitkisi olarak kullanıldığında bahçelere renk ve doku katabilir. Bir çiçek tarhında tek yıllıklarla birlikte dikilebilir, ilkbaharda çiçeklenen çiçek soğanlarıyla iyi bir uyum sağlar veya saksılar içinde harika bir yaprak görüntüsü oluştururlar. Fırfırlı, süslü şekilli veya güzel renkli yaprakları olan marullar, çiçek bahçelerinde, yemek için hasat etme niyeti olmadan kesinlikle süs bitkisi olarak da yetiştirilebilir. Marulu diğer süs bitkileriyle birlikte kullanırken, diğer yeşil bitkiler ile aynı tasarım ilkeleri uygulanabilir. Renk ve doku bakımından zıtlık oluşturacak bitkiler bir arada kullanılmalıdır. Marul, çiçek açmaya başladığında bile, bitkiler hala ilginç görünebilir ancak o zamana kadar muhtemelen acı bir tat alacaklardır. Çiçekler sivri uçlarını göstermeye başladıklarında bunları kesmek, bitkide uzamayı geçici olarak durduracaktır, ancak bitkiler, bu uyarım nedeni ile çiçek açmaya devam edeceklerdir. Marulların sonbahara kadar dayanması için çiçek salkımı kesilmeye devam edilebilir veya mevsim yeterince uygunsa, çiçekli bitkiler yeni bitkilerle değiştirilebilir [27]. Marulların yaprakları tek tek tüm bitki hasat edilmeden gerektiği zaman kesilebilir. Süs sebze bahçelerinde kullanılabilecek çok fazla çeşit vardır. Bunlarda, doku yumuşak veya gevrek olarak değişirken, renkleri soluk yeşilden koyu kırmızıya kadar farklılık gösterir [28].

Patlıcan

Patlıcanlar (*Solanum melongena* L.), renk olarak koyu mordan yeşil, beyaz, pembe, lavanta ve hatta çizgili çeşitlere kadar çok renkli çeşitlerde süs bahçelerinde kullanılabilir. Patlıcan çiçekleri mor veya beyaz renklidir. Patlıcan bitkileri büyük habituslu olup, çeşide bağlı olarak altı metreye kadar boylanabilir ve bu nedenle desteklenmesi gerekebilir. Çeşitli şekil, boyut ve renklerde çok sayıda patlıcan çeşitleri mevcuttur. Tercihlere bağlı olarak büyük veya küçük, yuvarlak, armut biçimli veya uzun, mor, lavanta, siyah, sarı, beyaz, kestane rengi ve hatta çizgili patlıcanlar yetiştirilebilir. Şekilleri ve renkleri farklı olan çeşitler arasında 'Black Beauty', 'Dancer', 'Dusky', 'Long', 'Ichiban' ve 'Cloud Nine' bulunmaktadır. Bodur patlıcan çeşitleri çok

kompakttır ve bazıları saksılarda yetiştirilebilir [7]. Saksıda yetiştirildiklerinde, her patlıcana bolca yer sağlayacak kadar geniş en az 18 litrelik saksı sağlanmalıdır. Patlıcanlar, her gün altı ile sekiz saat doğrudan güneş ışığı almalıdır ve düzenli gübreleme yapılmalıdır. Patlıcan bitkileri meyve vermeye başladıklarında desteğe ihtiyaç duyarlar, bu nedenle ağır patlıcan meyvelerinin ağırlığını desteklemek için kazık veya kafes sağlaması gereklidir. Saksı bahçeciliği için en iyi patlıcan çeşitleri ‘Fairy Tale’, ‘Bambino’, ‘Crescent Moon’, ‘Hansel ve Gretel’dir [34].

Sarımsak -Soğan

Sarımsak (*Allium sativum* L.), soğan (*Allium cepa* L.) ve frenk soğanı (*Allium schoenoprasum* L.) gibi *Allium* türlerinin gösterişli pembe, mor ve beyaz çiçekleri süs sebze bahçelerine renk katabilir. Bu bitkilerin dikildiği alanlarda genellikle zararlı sorunları yaşamaz. Kemirgenler, yaprak bitleri gibi zararlıları kaçırmazlar. Thrips gibi böcekler bir sorun olabilir, ancak dayanıklı çeşitler mevcuttur. Böylece zararlıları kovarak komşu bitkileri korumaya yardımcı olabilirler [23]. Parlak yeşil yaprakları ile süs sebze bahçelerinde boş alanları dolduran bir sebze türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Sarımsakların kuruyan başları hasat edilerek örgü yapıp ev mutfaklarını, balkonları ve çardakları süslemek amacıyla kullanılmaktadır. Soğanlar bahçelerde koyu yeşil renkli yaprakları ile açık yeşil, koyu yeşil, bordo ve kahverengi yaprak rengine sahip marul gibi sebzeler ile güzel bir kompozisyon oluşturmaktadırlar. Balkon ve pencere önlerinde üretim şansına sahip olan bitkileri bu alanlara canlılık katarak küçük alanlarda taze ürün elde etme kolaylığı sunmaktadır [13].

Pazı

Renkli pazı (*Beta vulgaris* L var. *cicla*), bahçeye tek başına ekildiğinde veya diğer parlak renkli sebzelerle bir arada bulunduğu etkileyici görünür. Pazı, sıcaklığa ıspanak veya maruldan daha fazla dayanıklıdır, sıcak aylar için ıspanağa alternatifidir iyi bir türdür. Büyümesi kolaydır ve renkli sapsarı nedeniyle pazı genellikle süs sebze bahçelerinde çok yetiştirilir. Bahçe düzenlemelerinde parlak yeşil yapraklar ve renkli gövdeleri ile peyzaj alanlarında sıklıkla tercih edilir. Çoğu yeşillik gibi, pazı da en az altı saat doğrudan güneş ışığı gerektirir. Yılın en sıcak ayları dışında, bahçelere doğrudan Eylül ayından Mart veya Mayıs ayına kadar pazı ekilebilir. Pazı, tohum ekiminden 40-60 gün sonra hasat olumuna gelmektedir. Uzun, sürekli bir hasat için dış yaprakları birer birer toplanabilir. Pazı, kök-ur nematodlarına karşı çok hassastır. Bitkiler yavaş

büyüyorsa, köklerde hasar olup olmadığı kontrol edilmelidir. Toprağın yoğun bir şekilde bulaşık olduğu bölgelerde, saksıya pazı dikmek en iyisi olabilir. Bu toprak kökenli zararlılar dışında, pazı çok az sayıda hastalık veya zararlı sorunu yaşar [4]. Pazı, yaprak pancarı veya ıspanak pancarı olarak da bilinir. Bahçelerde hem serin iklim sebzesi olduğu için bir kış sebzesi olarak hem de sıcaklığı çok iyi tolere ettiği için yazlık yeşillik olarak bulunur. Pazı doğrudan bahçeye ekilebilir veya fide olarak dikilebilir. Bitkiler yaklaşık 15-30 cm aralıklarla dikilmelidir. Favori çeşitler; ‘Bright Lights’, ‘Bright Yellow’, yeşil yapraklı ‘Lucullus’ ve ‘Fordhook Giant’ ve kırmızı yapraklı ‘Red Ruby’ ve ‘Ravent’ir [36].

Tatlı Patates

Süs tatlı patates (*Ipomoea batatas* (L.) Lam), renkli yapraklara sahiptir ve bu da onu popüler peyzaj bitkisi yapar. Süs tatlı patates, çok yıllık bir tropik bitkidir. Yeşil aksamları, diğer tatlı patateslerden çok daha renklidir. Bu eşsiz bitki, saksılar ve bordürler için popülerdir. Saksılarda yetiştirildiğinde sarmaşıklar gibi hızla kenarlardan sarkacaktır. Bahçelerde yer örtücü gibi davranır. Çok geliştiğinde kolayca budanabilir ve kesilen kısımlar yeni bitkiler oluşturmak için kullanılabilir. Ara sıra yapılan budama dışında, süs tatlı patatesi bakım gerektirmeyen bir bitkidir. Bitkiler dona dayanıklıdır ve dondan hızla kurtulur. Tam güneşi tercih eder, ancak kısmi gölgede de büyür. Bu dayanıklı tırmanıcı bitkinin, parlak açık yeşilden neredeyse siyah olan bir mora kadar çok çeşitli renkte yaprakları vardır ve yumruları tüketilebilir [8].

Turp

Turplar (*Raphanus sativus* L.), sebze bahçeciliği için mükemmel sebzelerdir. Yaprakları ve yumrularıyla bahçelerde kolaylıkla kullanılırlar. Saksı yetiştiriciliğinde de ideal sebzelerdir, küçük saksılarda bile iyi büyürler. Küçük turp çeşitleri için en az 15 cm derinliğinde ve daha büyük çeşitler için ise en az 25 cm derinliğinde saksılar tercih edilir. Turplar çok fazla yüzey alanı olan geniş bir saksıya birden fazla ekilebilir. Her bitkiye büyümek için bolca yer vermek amacıyla aralarına en az 5 cm boşluk bırakılmalıdır. Çeşide bağlı olarak değişmekle beraber, turplar tohum ekiminden 24-60 gün sonra hasat edilebilir. Son derece büyük çeşitler dışında hemen hemen her turp çeşidi, saksılar için mükemmeldir [16].

Pancar

Pancarlar (*Beta vulgaris* L. var. *condivita* Alef), sebze bahçelerinde kolaylıkla yetiştirilebilen ve son derece hızlı büyüyen sebzelerdir. Mükemmel yer

örtücü olan bu tür, güzel saksı bitkileri ve parlak canlı duvar bahçeleri oluşturmada kullanılabilirler. Tohumdan veya fideden yetiştirilmesi kolay, yenilebilir süs kategorisinde yıllık bir bitki olarak ilk akla gelen türlerden biridir. Genel olarak pancarlar serin havayı tercih eder ve büyümeleri yaz ortasında duraklamış gibi görünür, ancak düzenli sulandıkları sürece taze görünümlerini korurlar. Pancar nemi sever, malçlama daha iyi nem tutma sağlayarak yabancı otlara karşı da koruma sağlar. Pancarlar çiçeklendiğinde, bitkinin tabanındaki çiçekli sapı kesmek yeterlidir. Bitkiler yaprak bitleri ve diğer zararlılar tarafından zarar görebilmektedir. Pancar, yaz ortasında toprakta çok uzun süre bırakılırsa sert ve odunsu hale gelebilir. Bitki yumruları için yetiştirildiğinde, yaz ortasında söküp tekrar dikilmelidir. Ancak, bitkiler yaprakları için bir süs amaçlı yetiştirildiğinde, tüm yaz boyunca bahçede bırakılabilir [15]. Ayrıca saksıda yetiştirilmesi en kolay olan sebzelerden biridir. Özellikle büyük saksılara ihtiyaç duymazlar. Bu amaçla 20-25 cm derinliğinde bir saksı seçilerek, çok iyi drene olan ve organik madde bakımından zengin bir toprak kullanılmalıdır. Saksı bahçeciliği için ‘Bull’s Blood’, ‘Detroit Dark Red’ ve ‘Early Wonder’ en iyi pancar çeşitleridir [16].

SEBZELERİN SÜS BİTKİSİ OLARAK KULLANIM ŞEKİLLERİ

Sebzeler, süs amaçlı kullanıldıklarında bahçelerde ve saksılarda değişik şekillerde kullanılabilirler. Dikimler yükseltilmiş bahçe yataklarına yapıldığında, kolay çalışma ve drenaj için kolaylık sağlanmış olur. Diğer yandan peyzaj alanının odak noktası olacak dairesel bir bahçe oluşturulabilir. Dikim alanları kareler halinde ayrılarak her karede yetişecek bir sebze ile dekoratif görüntüler oluşturulabilir.

Sebzeler tohumdan yetiştirilebilir veya fideleri bahçelere veya saksılara dikilebilir. Ancak süs sebze bahçelerini planlarken aynı familyaya ait türleri 4 yıl aynı yere dikmemeye özen gösterilmeli ve rotasyon yapılmalıdır.

Saksı Yetiştiriciliği

Balkon veya teraslarda sebze bahçesi oluşturmak eğlenceli ve kolaydır. Sebzeleri saksılarda yetiştirmek onları doğrudan toprakta yetiştirmek kadar verimli olabilir. Saksı sebzeciliği, zararlılar ve toprak kaynaklı hastalıklarla ilgili sorunları büyük ölçüde azaltabilir [34].

Bahçe toprağı genellikle ağır bünyeli olduğundan, drenaj sorunlarına neden olabileceğinden ve bitkilere zarar verebilecek haşereler veya toprak kaynaklı

hastalıklar içerebileceğinden, sebzelerin yetiştirileceği saksılarda bahçe toprağı kullanılmamalıdır. Bunun yerine, tercihen özellikle sebzeler için formüle edilmiş saksı toprağı kullanılmalıdır. Organik madde içeriği yüksek saksı toprağı idealdir ve organik maddeyi artırmak, su tutmayı sağlamak ve drenajı iyileştirmek için solucan gübresi bu karışıma ilave edilebilir [16].

Saksılarda yetiştirilen sebzelerin düzenli gübrelemeye ihtiyacı vardır. Suda çözülebilen, çok amaçlı bir gübre kullanımı kolay olacaktır. Önerilen karıştırma oranının yarısı kadar bir solüsyonla üç-dört günde bir gübreleme sebzelerin gelişimini olumlu etkileyecektir. Toprak üstüne uygulanan kuru gübreler kullanıldığında ise her üç haftada bir gübre uygulaması yapılmalıdır. Gübre için kompost, hayvan gübresi, kan unu veya kaya fosfatı ve yeşil kum gibi organik maddeler de kullanılabilir [32].

Balkonlardaki sebze bahçeleri için saksıların koyulması planlanan yer incelenerek, bunların balkon tentesi altına yerleştirilmemesine dikkat edilmelidir. Diğer yandan bitkilerin yağmur alan bir alanda tutulması, yağmur suyundan faydalanmalarını sağlayacaktır. Ayrıca sebzelerin kök sistemlerini destekleyecek ve bitkilerin tam boyutunda büyümesini sağlayacak kadar büyük ve drenajı yeterli olan saksı sistemleri oluşturulmalıdır [34].

Küçük sebzeler için 4.5-9.0 litrelik saksılarda marul, lahanası, pazı ve ıspanak gibi yapraklı yeşillikler, küçük domatesler, alabaşlar ve fesleğen gibi bitkiler bulundurulmalıdır. Orta boy sebzeler 18-36 litrelik saksılarda brokoli, karnabahar, lahanası ve Brüksel lahanasının yanı sıra yarı bodur domates bitkileri, bamya ve çalı tarzı salatalıklar da dahil olmak üzere Lahanagillerin çoğu yetiştirilebilir. Habitusu daha büyük olan bitkiler için 36-38 litrelik saksılarda biber, patlıcan, salatalık, kabak, sırk domates ve çalı tipi kış kabağı çeşitleri dahil olmak üzere bu büyüklükteki saksılarda yetiştirilebilir. Ekstra büyük habituslu sebzeler için 38-56 litrelik saksılar; sırk domates, kış kabağı, balkabağı ve enginarlar için yeterlidir [34].

Kardeş Bahçecilik

Karşılıklı fayda sağlamak için farklı bitkilerin birlikte yetiştirilmesi uygulamasıdır. Belirli ürünleri birlikte yetiştirmenin faydaları üzerine yapılan araştırmalar, çoğunlukla sebze bahçelerine odaklanmaktadır, ancak süs bitkileri ile de yetiştiricilik söz konusudur (Şekil 1). Hastalık ve zararlıları önlemeye yardımcı olmak için birbirleriyle uyumlu bitkiler bir arada dikilebilir [11].

•*Alanlarda birbirlerine iyi eşlik eden sebzeler:* Fasulye, mısır ve kabak bahçelerde birbirlerine en iyi eşlik eden bitkilerdir. Fasulye (veya bezelye dâhil

herhangi bir baklagil) havadan nitrojeni çeker ve toprağa sabitler. Azot sabitleyen bitkiler, büyümek için ihtiyaç duydukları besinleri sağlayarak diğer tüm bitkilere, özellikle de kabak gibi bitkilere fayda sağlar. Mısır, uzun ve sağlam sapıyla fasulye gibi bitkilere tırmanabilecekleri bir omurga oluşturur. Ek olarak, hem mısır hem de kabak aynı nem ve toprak verimliliği gereksinimlerine ihtiyaç duyar ki, bu da onları kusursuz kardeş bitkiler haline getirir. Kabak bitkilerinin yayılarak büyümesi toprağı gölgeler ve bu alanlarda yabancı otların çıkmasını engellerken, dikenli yaprakları fasulye veya tatlı mısıra gelebilecek kemirgenleri uzaklaştırır. Fasulyeler havuç ve kabakla veya patlıcanla eşleştirilebilir. Domatesler fesleğen, sarımsak ve soğan ile birlikte dikilebilir. Marul fesleğen, biberiye ve kekik gibi bitkilerle eşleştirilebilir. Pazı ve soğan ile ıspanak ekilebilir [11].

Şekil 1. a. Kardeş bahçecilik (Fotoğraf: G. Haspolat, 2012); b. Palet bahçesi [12]; c. Saman balyası bahçesi [10]; d. Kare bahçe [13]

Figure 1. a. Companion planting (Picture: G. Haspolat, 2012); b-Pallet gardening [12]; c-Straw bale gardennig [10]; d-Square foot gardening [13]

Latin çiçeğı (*Nasturtium* ssp.) ve kadife çiçeğı (*Tagetes* ssp.) gibi çiçekler, yaprak bitleri için bir "tuzak bitki" görevi görür. Bahçelerde kabakları zararlılara karşı korumak için kabakların çevresi bu iki çiçekle sınırlanabilir. Ek olarak, her iki bitki de yenebilecek rengârenk çiçeklere sahiptir. *Nasturtium* ve kadife çiçeğı salatalarda kullanılabilir. Nane, dereotu, kekik, melisa ve maydanoz gibi kokulu otlar da zararlıları kabaklardan korumaya yardımcı olur [11].

•*Yan yana dikilmemesi gereken bitkiler:* Fasulye bitkileri soğan ve sarımsaktan, havuçlar ise dereotu veya rezeneden uzak tutulmalıdır. Domates, kabak

veya patatesin yanına dikilmemelidir. Fasulye veya bezelye yakınına soğan dikilmemelidir [11].

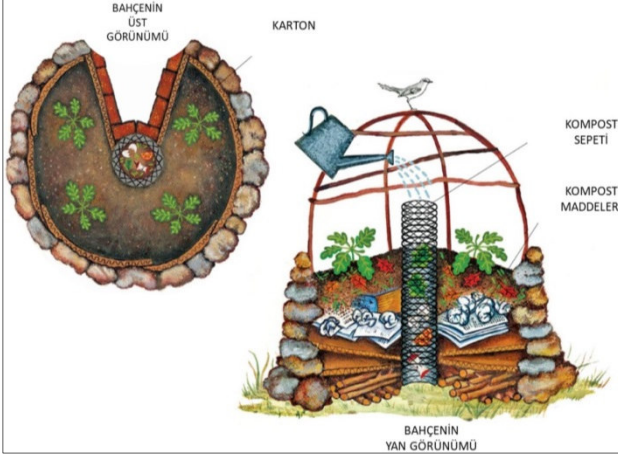
Dikey Bahçe

Bitkileri yukarı doğru büyümeleri için destekleyerek, bitkilerin kapladığı alanı sınırlamaya izin verir. Dikey olarak iyi yetişen sebzeler ise salatalık, sırık domates, bezelye, sırık fasulyesi, kabak ve kavundur. Kullanılmayan alandan yararlanmak için çit boyunca saksılara dikebilirler [10].

Anahtar Deliğı Bahçesi

Anahtar deliğı bahçesi, ortasında kompost içeren, yükseltilmiş yataklı bir bahçenin özel bir şeklidir. Ortadaki kompost etrafındaki bitkileri besler. Kurak iklimlerde kullanılır. Yuvarlak veya U şeklinde genellikle, yaklaşık 2 m çapında ve 1 m yüksekliğinde bir daire şeklinde inşa edilir. Ortadaki bir delik, toprağı nemlendiren ve besleyen bir kompost sepetini tutar. Yukarıdan bir anahtar deliğı gibi görünen bahçe, geri dönüştürülmüş malzemelerle inşa edilebilir ve geleneksel bir bahçeden daha az sulama gerektirir. Dış duvarlar taş, metal levha, tuğla veya kül bloklarından yapılabilir. Bazı durumlarda toprak ekmeden önce anahtarın içi ıslak karton veya gazetelerle kaplanır [10]. Sürdürülebilir bu bahçecilik yöntemi, kurak, kaynakların kıt olduğu ve iklimin sert olduğu Güney Afrika'da bir insani yardım kuruluşu tarafından geliştirilmiştir ve o bölgede üç anahtar deliğı bahçesinin tüm yıl boyunca 10 kişilik bir aileyi besleyebileceğı belirtilmiştir. Bu sistemle havuç, lahana, domates ve ıspanak gibi sebzeler yetiştirilmektedir. Anahtar deliğı bahçelerinde dikim yatakları neredeyse tamamen kompostdan oluşmaktadır. Toprağı karbon, azot ve hava katması için geri dönüştürülmüş gazeteler, telefon defterleri ve kartonlar kullanılmaktadır. Duvarları inşa etmek için yerel kaya ve kil, toprak yapmak için geri dönüştürülmüş kağıt ve gübre kullanılmaktadır. Bahçenin iç duvarını tanımlamak için 2 m çapında bir daire hazırlanır. Taş, metal, ahşap veya ıslak toprağın ağırlığını taşıyabilecek herhangi bir malzeme kullanarak dış duvar yaklaşık 1 m yüksekliğinde inşa edilir. Dairenin ortasında yaklaşık 0.5 m çapında ve yaklaşık 1.5 m yüksekliğinde bir tüp oluşturmak için tel örgü kullanılır. Dış duvarları kartonla kaplanır. Ortadaki tel örgüden oluşan boru boş kalacak şekilde atık malzemelerle doldurulur ve yavaş yavaş ıslatılır. Son olarak dikim alanının üst kısmı birkaç cm kompost veya saksı toprağı ile doldurulur. Toprak, orta sepetin tepesindeki yüksek bir noktadan bahçenin kenarlarına doğru eğimli olmalıdır. Orta sepeti, bitkilere nem ve besin sağlayan mutfak artıkları ile otsu yabancı otların yanı sıra değişen

gübrelenebilir malzeme katmanlarıyla doldurulur. Orta sepet ve bahçe ancak bitkiler susuz yaşayamayacakları kadar suya ihtiyaç duyduklarında sulanır. Bu işlem, bitkilerin köklerini orta sepete doğru zorlar. Orta sepete mutfak ve çim atıkları vb. eklenir. Bahçenin üzerine ince tellerden oluşan bir çerçeve yerleştirilir. En sıcak aylarda, teller bir gölgelik kumaşı destekleyebilir ve kışın plastik örtü anında bir sera etkisi oluşturur.

Şekil 2. Anahtar deliği bahçeciliği tasarımı [11]
Figure 2. Key hole gardening [11]

Palet Bahçesi

Paletler, yükseltilmiş bir yatak bahçesi için bir tür çerçeve oluşturmak için kullanılır. Palet bahçelerde; palet, yabancı otları engelleyen kumaş, zımba telleri veya çiviler ve toprak kullanılır. Kumaş paletin altına ve yanına tutturulur. Palete taban taktıktan sonra, paletin üstüne toprak eklenir [10].

Kare Bahçeler

Kare bahçeler yükseltilmiş yatak bahçeleridir. Yataklar karelere bölüdüğü için bu ismi alır. Yabancı otları engellemek için yükseltilmiş bir yatak kutuları oluşturulur. Bu kutular 1:1:1 oranında torf:vermikulit:kompost karışımı ile doldurulur [10].

Saman Balyası Bahçesi

Bu yöntem toprak bile gerektirmez, ancak biraz zaman gerektirir. Birkaç hafta işlenmiş samanın ortasına az bir toprakla bitkiler dikilir. Bitkiler daha sonra gerekli tüm besinleri çürüten samandan alabilir. Mısır hariç tüm sebzeler yetiştirilebilir [10].

SONUÇ

Süs sebze bahçelerinde yaratıcılığı vurgulayan yenilebilir peyzaj alanları oluşturmak üzere bahçede olduğu kadar saksılarda da ilgi çekebilecek çok sayıda renkli sebze çeşidi mevcuttur. Yapraklı

yeşillikler, yeşilin her tonundan kırmızı tonlara, bronzlara ve morlara kadar çeşitli renk ve dokularda yer alırken küçük alanlarda ve saksılarda yetiştirilmek üzere bodur özellikte birçok sebze türü vardır. İlkbahar ve erken yaz sebzeleri hasat edildikten sonra, bahçelere veya saksılara yaz sonu ve sonbahar sebzeleri ekilebilir.

Süs bitkileri olarak değerlendirilecek sebze bahçesinde bitkilerin maruz kalacağı güneş miktarına göre bahçeye dikilecek sebzeler düzenlenmelidir. Kök ve yapraklı sebze türleri (pancar, şalgam, marul, lahana, hardal yeşillikleri vb.) hafif gölgeyi tolere edebilirken domates, yeşil fasulye ve biber gibi meyveleri için yetiştirilen sebzelerin dikildiği alanlar her gün altı ile sekiz saat doğrudan güneş ışığı almalıdır.

Süs sebze bahçeleri ile yenilebilir çevre düzenlemesi çevreci bir yaklaşımla gündün güne daha cazip hale gelen bir uygulamadır. Çim alanların bakımı için kullanılan pestisitler, gübreler ve elektrikli biçme makineleri nedeniyle çok fazla su ve enerji harcanyor olması bahçelerde yer örtücü olarak sebzelerin kullanımını cazip hale getirmektedir. Bahçelerden hasat edilen taze sebzelerle dolu bir mutfak yerine, yalnızca yeşil bir bahçenin görsel tatminini de ayrı bir seçim olmakla birlikte, peyzaj anlamında sebzelerin kullanımını süs bahçeleri açısından yenilikçi bir yaklaşımdır. Bu uygulama ile birlikte görsel sunumun dışında insanların mevsiminde taze olarak yetiştirdikleri ürünleri tüketmeleri de bu yolla sağlık açısından değerli katkılar sağlamaktadır. Kendi sebzelerini yetiştiren kişiler doğada zaman geçirerek sağlıklı yiyecekleri yediklerinden emin olabilirlerken özellikle salgın hastalıklarla birlikte gelen sosyal ihtiyaçlar doğrultusunda kendilerine yeni bir yaşam alanını da süs sebze bahçeleri ile yaratmış olmaktadır.

Diğer yandan süs sebze bahçeciliği uygulamalarına uygunluk arz eden yeni sebze çeşitlerinin ıslahı da önem taşımaktadır. Hem görsel açıdan ilgi odağı olabilecek hem de sağlıklı beslenmeye katkı sağlayacak yeni sebze çeşitleri her zaman tüketici için dikkat çekecek durumdadır.

KAYNAKLAR

1. Acker, E., 2022. Keyhole gardening, Texas Coop Power, February 2012, Texas. (<https://texascoop.power.com/keyhole-gardening/>; Erişim: Ağustos 2022).
2. Anonim 2022. Fesleğen, kraliyet bitkisi. Garden Life Bahçecilik Dergisi (<https://www.gardena.com/tr/bahce-hayati/bahce-dergisi/feslegen-kraliyet-bitkisi/>; Erişim: Ağustos 2022).

3. Anonymous, 2022-a. Ornamental Gourds, University of Florida, Gardening solutions, Florida, 28 August, 2022. (<https://gardening.solutions.ifas.ufl.edu/plants/edibles/vegetables/or-ornamental-gourds.html>; Erişim: Ağustos 2022).
4. Anonymous, 2022-b. Swiss Chard, University of Florida, Gardening solutions, Florida, 08 August 2012 (<https://gardening.solutions.ifas.ufl.edu/plants/edibles/vegetables/swiss-chard.html>; Erişim: Ağustos 2022).
5. Anonymous, 2022-c. Peppers, University of Florida, Gardening solutions, Florida, 20 June 2022, (<https://gardening.solutions.ifas.ufl.edu/plants/edibles/vegetables/peppers.html>; Erişim: Ağustos 2022).
6. Anonymous, 2022-d. Cool-Season Vegetables, University of Florida, Gardening solutions, Florida, 28 August, 2020 (<https://gardening.solutions.ifas.ufl.edu/plants/edibles/vegetables/cool-season-vegetables.html>; Erişim: Ağustos 2022).
7. Anonymous, 2022-e. Eggplant, University of Florida, Gardening solutions, Florida, 14 September 2018, (<https://gardening.solutions.ifas.ufl.edu/plants/edibles/vegetables/eggplant.html>; Erişim: Ağustos 2022).
8. Anonymous, 2022-f. Ornamental Sweet Potato, University of Florida, Gardening solutions, Florida, 22 March, 2020 (<https://gardening.solutions.ifas.ufl.edu/plants/ornamentals/ornamental-sweet-potato.html>; Erişim: Ağustos 2022).
9. Anonymous, 2022-g. Selecting Vegetables for Your Garden, University of Florida, Gardening solutions, Florida, 05 November 2013, (<https://gardening.solutions.ifas.ufl.edu/plants/edibles/vegetables/selecting-vegetables.html>; Erişim: Ağustos 2022).
10. Anonymous, 2022-h. 7 creative ways to grow vegetables, Gardening Channel, Advice and Tips on How to Garden, 15 November 2018, (<https://www.gardeningchannel.com/7-creative-ways-to-grow-vegetables/>; Erişim: Ağustos 2022).
11. Anonymous, 2022-i. Companion planting guide for vegetables. 26 May 2022 (<https://www.almanac.com/companion-planting-guide-vegetables>; Erişim: Ağustos 2022).
12. Anonymous, 2022-j. DIY pallet raised garden bed, (<https://www.gardengatemagazine.com/articles/projects/all/diy-pallet-raised-garden-bed/>; Erişim: Aralık 2022).
13. Anonymous, 2022-j. What is square foot gardening and should you try it this spring? 28 March 2019, (<https://hellohomestead.com/what-is-square-foot-gardening-and-should-you-try-it-this-spring/>; Erişim: Aralık 2022).
14. Balogh, A., 2022. A guide to growing ornamental peppers, Garden Design, 15 February 2021, (<https://www.gardendesign.com/vegetables/ornamental-peppers.html>; Erişim: Ağustos 2022).
15. Beşirli, G., Sönmez, İ., Aras, V., 2013. Süs bitkisi olma potansiyeli olan sebzeler. V. Süs Bitkileri Kongresi. 6-09 Mayıs 2013, Yalova, 2:928-932.
16. Brown, S., P., Treadwell, D., Stephens, J. M. and Webb, S., 2022. Florida vegetable gardening guide, University of Florida, Gardening solutions, Florida, 13 September 2021 (<https://edis.ifas.ufl.edu/publication/vh021>; Erişim: Ağustos 2022).
17. Coronado, S., 2022. Growing ornamental edible beets (*Beta vulgaris*), Shawna Coronado, 16 April 2018, Indiana, (<https://shawnacoronado.com/growing-ornamental-edible-beets-beta-vulgaris/>; Erişim: Ağustos 2022).
18. Galea (Deleanu), F.M., Munteanu, N., Stoleru, V., Teliban, G.C., 2018. Positive aspects of an ornamental vegetable garden and its effects towards family and community sustainability. Scientific Papers. Series B, Horticulture. LXII:517-520
19. Gibson, M., 2022. Advice and tips on how to garden, 8 Vegetables You Can Grow in Pots on a Balcony, Gardening channel, Advice and on How to Garden, 18 July 2019 (<https://www.gardeningchannel.com/8-Tips-vegetables-pots-balcony/>; Erişim: Ağustos 2022).
20. Gilman, E.F., Howe, T., 2022. *Capsicum annuum* ornamental pepper. University of Florida, 12 April 2014 (<https://edis.ifas.ufl.edu/publication/fp105>; Erişim: Ağustos 2022).
21. Gilman, E.F., Klein, R.W., Hansen, G., 2022. *Brassica oleracea* ‘white peacock’ white peacock flowering kale, Florida (<https://edis.ifas.ufl.edu/pdf/fp/fp072/fp072-dgfk78uix.pdf>; Erişim: Ağustos 2022).
22. Grant, B.L., 2022-a. Artichoke plant types: learn about different artichoke varieties, 12 May 2021, Florida, (<https://www.gardeningknowhow.com/edible/vegetables/artichoke>; Erişim: Ağustos 2022).
23. Grant, B.L., 2022-b. Varieties of kohlrabi: choosing kohlrabi plants for gardens, 12 May 2021, Florida, (<https://www.gardeningknowhow.com/edible/vegetables/kohlrabi/kohlrabi-plant-varieties.htm>; Erişim: Ağustos 2022).
24. Grant, A., 2022-c. Beautiful vegetables for foliage: tips on using edibles as ornamentals general vegetable garden care, 07 April 2022, (www.gardeningknowhow.com/edible/vegetables

- /vgen/beautiful-vegetables-foilage.htm; Erişim: Ağustos 2022).
25. Gutner, R., McIntyre, T., Silvasy, T., Cohen, H., Momol, E., 2022. Pruning, harvesting and maintenance of Florida-friendly edible landscapes, Florida, 28 August 2022 (<https://edis.ifas.ufl.edu/publication/ep622>; Erişim: Ağustos 2022) (doi:doi.org/10.32473/edis-ep622-2022).
  26. Iannotti, M., 2022. 8 groups of edible landscaping plants for your backyard, Herbs, Flowers, And Veggies Galore, 26 June (<https://www.thespruce.com/best-vegetables-and-fruits-for-edible-landscape-1403436>; Erişim: Ağustos 2022).
  27. Keleş, D., Tijen Bahar, T., 2013. Süs biberlerini süs bitkisi olarak kullanma olanakları. 5. Süs Bitkileri Kongresi, 6-09 Mayıs 2013, Yalova, 2:718-722.
  28. Lindgren, D.T., Todd, K.A., Killinger, E.M., 2022. Vegetables as ornamentals, Lawn and gardening. Nebreska, June 2009 (<https://extensionpublications.unl.edu/assets/pdf/g1954.pdf>; Erişim: Ağustos 2022).
  29. Liu, J., Xin X., Zhou, Q. 2018. Phytoremediation of contaminated soils using ornamental plants. Environmental Reviews, 26(1):43-54.
  30. Mahr, S., 2022. Lettuce shows (<https://hort.extension.wisc.edu/articles/lettuce-shows/#:~:text=the%20various%20colors%20of%20lettuce,them%20in%20among%20other%20plants>; Erişim: Ağustos 2022).
  31. Martin, K., 2022. 12 Ornamental vegetable Plants, vegetable gardening, 19 October, 2019, (<https://www.urbangardengal.com/ornamental-vegetable-plants/>; Erişim: Ağustos 2022).
  32. Mavi, K., 2018. Özalkan (Süs Biberi), Standart Tohumluk Kaydı Toplantısı, Ankara, 31 Ekim 2018 (https://www.researchgate.net/publication/328737977_ozalkan_ornamental_pepper_cultivar; Erişim: Ağustos 2022).
  33. Neveln, V., 2022. Ornamental pepper gardening. Better Homes and Gardens, Des Moines 02 December 2020. (<https://www.bhg.com/gardening/plant-dictionary/annual/ornamental-pepper/>; Erişim: Ağustos 2022).
  34. Patterson, S., 2022. Scarlet Runner Bean, Runner Beans, Gardening Know How, 07 May 2021, (<https://www.gardeningknowhow.com/ornamentals/vines/scarlet-runner-bean/growing-scarlet-runner-beans.htm>; Erişim: Ağustos 2022).
  35. Pokorny, K., 2022-a. How to grow vegetables on a balcony, patio or windowsill, The Oregon State University Extension Service, (<https://www.oregonlive.com/hg/2020/05/how-to-grow-vegetables-on-a-balcony-patio-or-windowsill.html>; Erişim: Ağustos 2022).
  36. Pokorny, K., 2022-b. Ornamental or edible, artichokes have a place in the garden, The Oregon State University Extension Service, 15 May (<https://today.oregonstate.edu/news/ornamental-or-edible-artichokes-have-place-garden>; Erişim: Ağustos 2022).
  37. Russell, E.M., 2022. 25 Vegetables to Grow in Buckets, Advice and Tips on How to Garden, (<https://www.gardeningchannel.com/vegetables-that-grow-in-buckets/>; Erişim: Ağustos 2022).
  38. Stephens, J.M., 2022-a. Gourd, ornamental-*Lagenaria* spp., *Cucurbita* spp., and *Luffa* spp., University of Florida Horticultural Sciences Department, IFAS Extension. Florida. 30 October 2018 (<https://edis.ifas.ufl.edu/publication/mv073>; Erişim: Ağustos 2022).
  39. Stephens, J.M., 2022-b. Swiss Chard-Beta Vulgaris L. (Cicla Group), University of Florida Horticultural Sciences Department, IFAS Extension, 06 November 2018, (<https://edis.ifas.ufl.edu/publication/mv143>; Erişim: Ağustos 2022).
  40. Temirkaynak, M., 2012. Enginar Yetiştiriciliği, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Eğitim Yayın ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Çiftçi Eğitim Serisi, Yayın No: 81, Ankara.pp:1-55.
  41. Torpey, J., 2022. How to Grow Artichokes the Ornamental Edible, 14 March 14, 2021 (<https://www.attainable-sustainable.net/growing-artichokes/>; Erişim: Ağustos 2022).
  42. Vanderlinden, C., 2022. How to direct sow seeds successfully in your garden, garden tasks, 07 May, New York (<https://www.thespruce.com/how-to-direct-sow-garden-seeds-2539874>; Erişim: Ağustos 2022).
  43. Yanmaz, R., 2015. Türkiye'nin Kabakları. Tarım Türk Dergisi, (23): 68-73.